

Heinrich Heine saksalaisen romantiikan protestanttisena arvostelijana

■ ALTTI KUUSAMO

Heinrich Heine: *Romanttinen koulu (Die Romantische Schule)*. Suomentanut ja toimittanut Jarkko S. Tuusvuori. Niin & näin 2012.

Kun romantiikasta puhutaan, ei saisi mitata mitään, ääretöntähän ei voi mitata. Kuitenkin on ihmeteltävä sitä perusteellisuutta, jolla Heinrich Heinen teos *Die Romantische Schule* paisuu suomeksi käännettäessä. Otan esimerkiksi saksalaisen editi-
on vuodelta 1994 (*Werke* 3). Sen 168 sivua pöhöttävät Jarkko Tuusvuoren toimittamaksi massiiviseksi suomalaiseksi editioksi, jonka sivumäärä on melkein kaksi kertaa suurempi, kokonaista 382 sivua.

Suuren sivumäärän tarkoitus on varmaankin vastata korvaavalla tavalla siihen unohdukseen, johon Heinen kiinnostava teos on ilmestymisestään saakka (1836) joutunut. Kysymyksessä on eittämätön kulttuurityö. Kuitenkin Tuusvuoren kääntämä ja toimittama laitos on tahattoman epäheinemäinen. Suuren runoilijan runsaaseen ja muhevia ajatuslinjoja sisältävään poleemiseen kielenkäyttöön vastataan pikkutarkoilla viitteillä, joiden laajuus ja asiatieto ovat päätähuimaavia. Huomautuksia on 500 (s. 143–226) ja ne täyttyvät detaljitiedoista, joista löytyy kaikki mahdollinen. Viitteissä selitetään jopa Gibraltar, muttei valitettavasti juurikaan kerrota romantiikan luontokäsityksistä ja melankoliasta – my-

tologian käsitteestä puhumattaan – semminkin kun Heinekaan ei niihin viittaa. Romanttisen ironian käsitteen Tuusvuori tuo kylä huomautuksissaan esille. Heinen toteuttama ironia puolestaan sijoittuu satiirin rajamaastoon.

Heinen teos on erikoinen ja hauska Saksan romanttisen liikkeen pilkkaeepos. Kun hankin saksalaisen laitoksen vuosia sitten, ihmettelin, ettei teosta juuri mainita romantiikasta puhuttaessa. Heinen arvo nousi mielessäni heti korkeammalle tasolle. Hyllyssäni oleva kauhutunut Oskar Walzelin teos *Saksalainen romantiikka* (käännös vuodelta 1927) ei tietenkään sitä mainitse, kuten Tuusvuorikin toteaa toimittamansa teoksen ”Jälkisanassa” (jonka koko on jälleen huomattava, runsaine viitteineen se käsittää s. 227–382). Eikä sitä mainita monessa muussakaan keskeisessä romantiikka-tutkielmassa. Tältä osin Heine on joutunut erikoisen ja pitkään jatkuneen sensuurin kohteeksi radikaalina juutalaisena, joka kääntyi protestanttiseen uskoon.

Heinen ilkamointi kohdistuu siihen saksalaisuuteen, joka hylkäsi 1800-luvun alussa selkeän klassismin ja antiikin ihailun ja kääntyi voimakkaasti keskiajan puoleen. Hänen keskiaikaa ihannoivien kirjailijoiden ja kuvataiteilijoiden pilkkansa onkin yhtä voimakasta kuin monisanaistakin. Hän tyypistää tietoisesti romanttisen ajattelun skaalaa solvaamalla sen patriotismin sävyttämää keskiaikaisuutta, jonka hän tulkitsee ajattelun keskeneräisyydeksi. Heine iskee kritiikissään romanttisen liikkeen arkoihin kohtiin: taide ja uskonnollinen hartaus melkein samastettiin, ja kaikki *ennen* Rafaelin ajan, renessanssin, täydellisyttä esiin-

tynyt taide oli suuressa huudossa. Moni kirjailija ja kuvataiteilija kääntyi katolisuuteen, kuten hyvin useat nasareenien liikkeen taiteilijoista. Kyseessä on ajankohta, jossa ”hartaan” Fra Angelicon maine alkaa kohota ja uskonnollisen tunteen yksinkertainen syvyys muuttuu taidekäsitteeksi.

Sen sijaan Heine ylistää protestantismiin liittyvää liberaalia ajatustapaa, joka on hänen mielestään toista kuin epäselvä ja keskiaikaan nojaava, kuten hän toteaa, ”jesuiittalaisuus”. Heine ylistääkin G. H. Lessingin ja J. G. Herderin selkeyttä romanttisen koulun käyttämän samean kielen vastapainoksi. Samalla hän suomii orastavaa saksalaista nationalistista ajattelua, jota kääntymisen keskiajan puoleen vain entisestään voimisti.

Erikoisesti hän vitsoo romanttisen liikkeen taidekäsitteestä, joka haikautui jäljittelemään Rafaelia edeltävän taiteen ”jumalantäyteistä nurjuutta” ja ”pyhää avuttomuutta”. Suomentaja onnistuikin kääntämään Heinen ilmauksen *die heilige Unbeholfenheit* nasevaan muotoon. Keskiaikaa ihaileva runous saa joukon epiteettejä, jotka eivät jätä Heinen kantaa epäselväksi: avuttomuus, yksinkertaisuus, taituruuden puute.

Vaikka Heine viittaa suureen määrään saksalaisia romanttisia kirjailijoita, hän on teorian suhteen valikoiva. Tämä asenne näkyy ennen kaikkea saksalaisen romantiikan filosofian useiden kiinnostavien ja rankasti epäkeskiaikaisten alueiden laiminlyöntinä. Missä ovat arvioinnit uudesta poetisesta mytologiasta ja missä ovat J. G. Fichten ja G. W. F. Hegelin filosofinen anti saksalaiselle romantiikalle? Heine harjoittaa romanttista ironiaa ottamalla vauhtia sel-

käytimestä ja mahalaukusta, mutta ei eksplisiittisesti viittaa siihen käsitteeseen, jota hänkin onnistuu soveltamaan: Friedrich Schlegelin Fichten ajatuksiin nojaavaan oppiin ”romanttisesta ironiasta”. Veljekset Anton ja Friedrich Schlegel kuvataan ainoastaan kirjailijoina, jotka ovat keskiaikaisen hurmostilan vallassa eikä heidän teorioitaan tästä syystä tarvitse sen kummemmin tarkastella. Tämä F. Schlegelin puutteellinen käsittely oikeastaan toistuu vielä Tuusvuoren ”Jälkisanassa”. Myös Novalis saa Heinelta vähän huomiota osakseen.

Heinen Schlegel-veljesten pilkka on yllättävän suoraa. Heine antaa heistä jopa kelvottoman kuvan. Sen sijaan suhde W. F. Goethen on ambivalentimpi: hänen suuruuttaan ei kielletä, mutta kun toinen käsi silitää, toinen jo siinä samassa lyö. Kun Heine haluaa esittää saksalaisen romantiikan *koomisena ilmiönä*, hän joutuu myös pienentämään juuri suureksi mainitsemaansa Goethen hahmoa ja vähättelemään hänen tuotantonsa monia osia.

Ylipäänsä Heine ei puutu saksalaisen romantiikan filosofisempaan puoleen. Friedrich W. Schellingistä hän kertoo, miten tämä katkerasti luuli, että Hegel oli varastanut kaikki tämän poloisen filosofin ideat. Heine tuo julki eriävän kannan: ”Niinpä saattaisinkin väittää, että herra Schelling peri enemmän Spinozalta kuin Hegel Schellingilta.” Lopuksi hän ei malta olla lausumatta liioiteltua tuomiotaan: ”Herra Schelling petti filosofian katolisen uskon hyväksi.” Vaikka perin pohjainen filosofinen tarkastelu jää vähemmälle, ajan saksalaisen kirjallisuuden murtomaahiihdon osalta Heinen selonteko on melko perin pohjainen.

Heine keskittyi niin seikkaperäisesti keskiaikaisuuden pilkkaimiseen, ettei selvästi tuo esille, mikä romantiikan ideailmastossa oli keskeistä. Sosiaalisen ajattelijan sosiaalishistoriallisen vaarantaa paasaaminen. Luonto-käsityksen arvioiminen jää kesken. Kertauksen vuoksi: kauneuden yleisten lakien sijaan tuli käsitys äärettömästä, joka levittäytyy luontoon tai oikeastaan sen toiselle puolelle. Oli katsottava yli ahtaan saksalaisen pikkuporvarillisen kaupunkinäkömän kohti Ääretöntä. Vilpittömyys ja taiteellisen viattomuuden kultti nostaa päätään Novaliksen onnistuneiden teorioista huolimatta. Heine, ja hänen mukanaan Tuusvuori, jättävät myös romantikkojen melankolian rauhaan. Mm. Germaine de Staël, joka vei saksalaisen romantiikan ajatukset A. W. Schlegelin kautta Ranskaan, toteaa, miten muinaisaikojen ihmiset eivät vielä eläneet melankolian aikakaudessa. Tähän alakuloiseen mielentilaan romantiikan aika, etenkin Pohjolasissa, oli hänen mielestään taipuvainen vaipumaan.

Romantiikkaa ehkä parhaiten luonnehtii M. H. Abramsin klasinen toteamus: taiteilija muuttuu peilistä soihduksi, joka valaistessaan ympäristöään valaisee ennen kaikkea taiteilijan omaa persoonallisuutta. Myös Robert Kleinin terävä ajatus asettaa romantiikkaa kehyksiin tavalla, johon kirjassa ei suoraan puututa: ”Romantiikan jälkeen tyylin ja lajin yhteys korvattiin tyylin ja subjektin yhteydellä.”

Vaikka Tuusvuoren romantiikan esittely on luoneeltaan lähinnä bibliografista, ellei peräti bibliofilistä, hän kuitenkin kiteyttää ”Jälkisanassaan” aatevirtauksen joitakin keskeisiä seikkoja ansiokkaas-

ti. Esimerkiksi: ”Romantiikan teki kiehtovaksi käsitteeksi sen ilmeinen ymmärrettävyys mutta työllästä täsmentyvä tarkempi sisältö.” Tätä ajatusta voi kirkastaa Matteo Calinescun ajatuksella ”Romantiikka on Kitschin äiti”.

Heinen käyttämä kieli on rikasta ja laveaa. A.W. Schlegelin Shakespeare-käännöksistä hän toteaa: ”Herra Schlegel kääntää kenties paikoin turhankin heppoisesti, hänen säkeensä ovat usein kuin vispikermaa, niin ettei tiedä, tulisiko ne suuhunsa saatuaan syödä vai juoda.” Ludwig Tieck taas on ”hörpinyt keskiajan kansankirjoista ja runoista niin janoissaan, että hänestä melkein tuli lapsi”, joka sitten taantui ”lallattelevaan yksinkertaisuuteen”. Ilmaisut ovat myös hauskoja, mutta vähän raskaantuntuksia, kuten ”katolisen kirkon tärjävät rauniot”. Tuusvuoren löytämät suomen kielen ilmaisut (esim. ”iljanne”, ”tolvanampaa”, ”väkertää”, ”kivalröösiys” jne.) ovat herpaannuttavia, paikka paikoin tosin niin sakeaa tavaraa, että Tuusvuori on varmaan kuullut niitä vähintään isovanhemmiltaan. Miten tahansa, Tuusvuoren sanavalinnat eivät voi muuta kuin vahvistaa suomen kielen ilmaisuväriä.

Heinen teosta lukiessa muodostuu vaikutelma siitä, että runoilija on kirjoittanut teoksensa melko kevyellä kädellä ja viihdyttänyt itseään hilpeillä vertauksilla ja metaforilla. Sen sijaan teoksen toimittajalla Jarkko Tuusvuorella on ollut raskaampi työ kirjoittaessaan kaiken kaikkiaan 800 viitettä Heinen teoksen ja omien jälkisanojensa jatkeeksi.

Kirjoittaja on Turun yliopiston taidehistorian professori.